

ספרות אמנות ביקורת

נ.ב.

משה דור

פשוט: לשחוט ולאכול...

ב־1950 נסע לפולין, כדי להשתתף בבניין הסוציאליזם שם. למד אכזבות מרות חזר אלינו, שבע שנים אחר-כך, והשתקע ב־ירושלים.

צודקת איפוא העטיפה: המעגל נסגר. אודה על האמת: לא כל שיריו של ליובה אלמי, המובאים ב"שירים ופואמות", עשו עלי — כשקראתי את הספר — אותו רושם חזק, בלתי-אמצעי, שעשו עלי השירים ההם, שירי "בשער". השירים המאוחרים, שיש בהם יותר משמינית של הכאה-על-חטא, ורצון לומר שיר חינוכי, ודאי שנכתבו באותה כנות של רגשות שהטביעה את חותמה, חותם בליימתה, בשירי הבראשית. אבל נעדר מהם הכוח, כוח היולי, לזהות כורם של לאבה, שהתיך את שירי אלמי הראשונים ועשה אותם מיכות-אש פיוטית.

זה קורה. משהו השתנה. גם אנו השתנינו. גם התקופה שונה היא.

בפתח הספר מובא תצלום: פניו של הי משורר הצעיר פנים רחבות, חזקות, מצח גבוה, עיניים משירות-מבט, פרצוף "קלאסי" של חלוץ מן "העלייה הרוסית" עם איוו "תוספת" — ואולי כך אני מדמה בנפשי — של גשמה יתרה, נשמת המשורר המסתתרת מאחורי התווים המוצקים האלה.

"כאם בדמדומים את בנה תיביל אלי משכב / כך את יומי תיביל הליל אלי מנותה. / שכב, יומי! / הן מחר גשמים שנינו / וגב אל גב נפגש / אפרים / פרוצים / סובלים: / אנוכי — את האבן / אתה — את התמה".

ספר-מסותיו המצויין של גרשון שקד, "אין מקום אחר", הוא עומד, בין השאר, על הרס התרבות הארצישראלית, שהחלה מתפתחת כחטיבה ייחודית על אדמת הארץ הזאת עד ששטפו אותה גלי העלייה ההמונית וגרפתה, ואילו תנועת העבודה, בגלותה יחס של אדישות אל התרבות הזאת כשהחזיקה בראש השלטון, הביחה לה לגנוע.

זה עניין לדיון נפרד, מפני שהוא אחד הנושאים המהותיים ביותר של ישותנו הרוחנית כאן.

כנגד מה אני כותב את המלים הללו? הנסיגה מן התפיסה הארצישראלית — לא זו השובניסטית-היסטורית, המבקשת לחסות ב־צעקנותה האלימה על המהפך הגלומי האנושי בחיינו, — נתגלחה גם בכמה וכמה היבטים חיצוניים. אחד מהם הוא החזרה אל שמות המשפחה, מקוריים, כביכול, נטישת הי עברית תכפר על "ההתכחשות" של ימים עברו אל המורשת היהודית ואל נכסי הרוח של העיריה. כך, סבורים החזורים, יימח הגשר על-פני התהום שניסו לחרות בשנים שבהן היתה, אם לא, "הכנעניות" לדרגותיה, כי אז ה,בן-גוריוניות" חסידת התנ"ך נותנת הטון בציבורנו.

וכך היה יצחק אורפז ליצחק אורברוך אורפז, אי גדעון עופרת לגדעון פרידלנדר עופרת. באיוולתי חשבתי, כי זהו תופעה "אשכנזית". טעיתי. בגליון הראשון של "אפיריון", כתביעת לספרות, תרבות, חברה, שכתבתה-המישנה שלו היא, "מורה ומערב", — ואף הוא ראוי לעיון משלו — נוכחתי לדעת, כי גם יצחק גורן, מתבר, קיץ אלכי סנדרוני" המקסים, נהפך ליצחק גורמזאנו גורן.

אנו שבים איפוא אל, "המקורות". לא רק באופי כתיבתנו. גם בשמעותינו.

מה לעשות, צריך למצוא את השורשים.

פעמים, כשאני מעיין בביקורת-ספרים המתפרסמת בעתונתנו ובסתבי-השט של לנו, יש לי הרגשה משונה.

לא-כבר, תוך כדי קריאה במדור-הספרות — יותר נכון: הביקורת — של "סאגווי סיימס" הבריטי, נתקלתי בציטטה משל ג'ורג' אורוול.

"כתיבת משכת, בלתי-בררנית, של ביי קורות ספרים כרוכה בהמצאת חגובות על ספרים שביחס אליהם אין לו לאדם שום רגשות ספונטאניים" (ההדגשה במקור).

אנכי עיני.

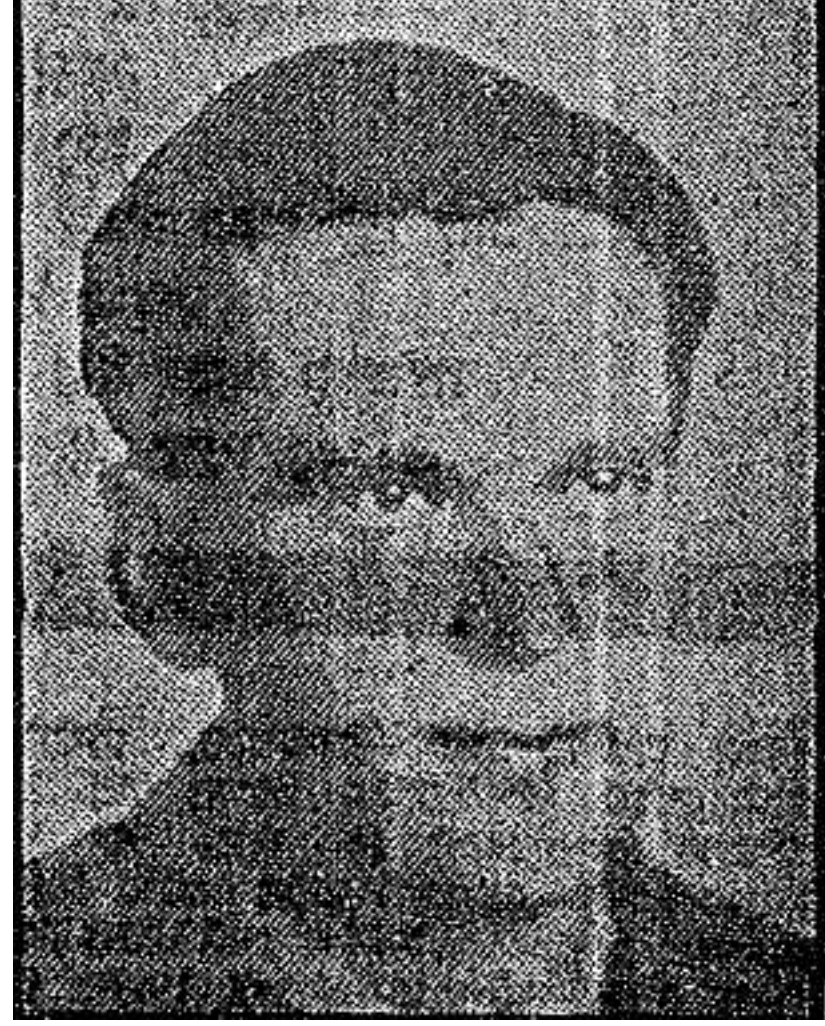
עקבות הראיון שעשיתי עם הסופר א.ס. נאייפול, התן פרס ירושלים לשנת 1983, העירו הוצאת זמורה-ביתן והקוראת הבורה נצח את אונגי, כי, "עיקול בנהר" איננו הספר היחיד של נאייפול שתורגם לעברית. מן ההוצאה הודיוצונית, כי תורגמו עוד שני רומאנים מפרי-עטו, "במדינה חופשית" ו"אנשי גרילה", ואילו הגברת נצח ציינה יצירה נוספת של נאייפול, שראתה אור בעברית — לדבריה, עוד בשנות הששים — בשם "מעסה הקסמים".

אני מבקש איפוא את סליחת הקוראים. לא ידעתי כלל על "מעסה הקסמים" ואילו שני הספרים האחרים פשוט נשמטו מזכרוני. ראוי נאייפול, בלי ספק, שגם יצירותיו אחרות ייקראו אצלנו.

לפני שנים רבות, בהיותי תלמיד האוני-ברסיטה העברית בירושלים, אחד מצוותא של פרחי-ספרות הנושאים את גפשמ להפך את קערות השירה העברית על פיהן, נפלה לידי תוברת שירים בשם "בשער". על הע-טישה — שהבהיקה בצבעי שחור ואדום הוי קים, לוחטים — מצאתי את השם ל. אלמי. לא ידעתי מאימה על המחבר. שנת ההוצאה היתה תרפ"ז — 1927. בממד הזמן שלגן גראה היה התאריך הזה כמשהו הלקוח מן הפרהיסטוריה. אבל כאשר עינתי בשירים גטחפתי בסערה הצרורה בהן.

היתה בהם, בשירים הללו, התנשמות גדו-לה, אנספרסיניסטית במובהק, שהזכירה במי-שהו את השירים החלוציים של אברהם שלונ-סקי, ובהיבעת את המיקצבים הרוסיים המי-הפכניים, שהיו מוכרים לי מן האנתולוגיה "שירת רוסיה". אבל יותר מזה רתחה בהם חמת-עלבון אנושית מאוד, סרו ל ט א ר י ת מאחה, חמת עלבוננו של פועל-חלוץ רעב, ה-מוחה על הרס הלומותיו. ייתכן, כי אילו היתה הצעקה שבשירי ל. אלמי חסרת השה-ראה הפיוטית והכישרון היוצר, תאופייניים להם, לא הייתי נפעם ככה. אולם בכל נטיי-תם של השירים הללו אל, "הפלאקאט הפיו-טי", ההשראה והכישרון היו כה כנים, כה מקוריים ורעננים, שאי אפשר היה לי להת-עלם מהם. ודווקא דוק התעלומה שאפף אוי-תם ואת מתברם הוא שהוסיף על כוח המשי-כה שלהם. מניין צמח, בשנות העשרים הי-רחוקות ההן, פייטן פרולטארי אמיתי כזה בארץ ישראל? איש לא יכול לפתור את התידה, מכל מקום איש מבין מי שפניתי אליהם לא יכול לפתור אותה.

כשיבולים בניה צומחים ריסי-עיניים וכל-דמעה — ריסי טל. / אני רוצה לתלוש כל ריס במו ידי / וכל חלום נשגב לזולל כי-מאכל. // לזולל. / הרי, כמה ימים בלע פה כבר הליל / שבע ופוחק בפני הכל. / הוי, כמה יצחקים מפללים לאיל. / פשוט: / לשחוט ולאכול".

ליובה אלמי

אלה היו שני הבתים הראשונים בשיר, בתהליך רעב" שמו, שנחקק בתודעתי. הי-גיגה החריף שבין הציור הפאסטוראלי, הי-גלבב, מצד אחד — ריסי-עיניים המשולים לשיבולים, דמעות שהן כרסיסי טל, והמיטא-פורה התנוכית, שכבר נעשתה לאבן-פינה בשירה העברית החדשה, עקדת יצחק, — לבין הוולגאריות-האציה במיניד, השוברת בי-חושפת-יד גסה את דפוס השלווה הרוגעת כמו את המסגרת התנוכית הסקראלית: הרעב כפשוטו, שבכחו ווללים את החלום, מעללים את האידיאלים, ושוחטים את אילי העקידה לא על-מנת להעלותו קורבן לאלוהות בלשהי, אלא כדי לאכול את בשרו. והלי שם שירים אחרים, שמתוכם זכרתי שורות בולטות כמו, "רעב הבעיר גופים ביי-אש!" או, "ידינו — צעקות אלי מחר! / עינינו — בערה עם שחר!". ולא פחות מזה גשאר הרשם הכללי של התמרדות. הי-משורר קרא תיגר על כל מה שמוחזק היה — לא רק בנמנו, אלא גם בדורות מאחרים יותר — כקודש-הקודשים של הצינות הי-סוציאליסטית. השירים של ל. אלמי התריסו נגד חזון של שיחורור האדם על אדמת מולדת צתיקה, גגאלה, המקפל בתוכו הפקרת אותו אדם עצמו, בחיי היומיום שלו, למחסור ולי-רעב. השירים האלה לא אבו להבליע דבר; הם סירבו להתליק, לטשטש, לעטוף באדרות" כהנים את העוני והגיוות.

אבל מיהו זה ל. אלמי? כאמור, חידה היתה, ונשארה חידה שנים רבות.

והנה, כאחרונה יצא לאור ספר הנושא על עטיפתו — הפעם מאופקת, ממש, "מלידת" — את השם המלא, ליובה אלמי. שירים ופואמות" מאת ליובה אלמי. עלעלתי בו — ונודקרו לעין השורות המוכרות, הי-שורות ההן, מימי האוניברסיטה, והן עודן רותות, עודן צורבות, עודן מפעפעות ביי-חמת אי-אונים. לא גרע מאומה, לא מי-אנושיותו, לא מעלבוננו, לא מרעננות-ביטויין.

והיתה בספר גם ההקדמה של בעל-ההקד-מת המובהק, הפרופסור דב סדן. משום מה, אלו לא פניתי אז, לפני שלושים ויותר שנה, קראתי והשכלתי, למדתי, מן ההקדמה הזאת ומן התומר הנוסף, שהיה מצורף לעותק שנשלח אלי, כי, "בשער" היתה אסופת-שירי-רים היחידה שפירסם אלמי עד לצאת, "שירים ופואמות" עתה; כי הוא נתכנה בתואר "משורר הפרולטאריין הראשון בארץ-ישרי-אלי"; וכי אפשר לקבוע כזו משלישיה פיוטית, שעמודיה הם אברהם שלונסקי, אלכסנדר פן והוא, יהודה (ליובה) אלמי, מגב העטיפה נדדע לי, כי אלמי נולד ביי-אוקראינה ב־1899, עלה ארצה עם אחת הי-קבוצות הראשונות של העלייה השלישית, ביי-1921, סלל כבישים וחצב אבנים, והואיל וי-השמאל והלך, סופו שנאלץ לעזוב את הארץ, בלחץ השלטונות הבריטיים, ב־1937, והתיישב בצרפת. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התי-נדב לצבא הצרפתי ואחר-כך היה לפארטיזאן,